

בס"ד

מאמר ה

חייב קבלת עומ"ש נמשך לעולם

קבלת עול מלכות שמים מצוה תמידית - שלא יפרוק העול אפילו לרגע

[א] ואף על פי שעיקר חיוב קבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע" (נרמז יג), מכל מקום חיוב זה נמשך לעולם, שאפילו רגע אחד לא יזוז ממנו העול. וכמו שאומרים (נוסח הדיו) 'על חטא שחטאנו לפניך בפריקת עול'.

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

^א לשון המשנה "למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמע - כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך מקבל עליו עול מצות...".

^ב בפשטות הכוונה, שענין 'קבלת עול מלכות שמים' - שמהותו קבלת אלקותו יתברך, ועול מצוותיו ולהמנע מלחטא כלפיו, הם מצוות תמידיות. וכפי שכלל ספר החינוך בהקדמתו (והוא להלכה בדברי הפוסקים, ראה ביאור הלכה סי' א ד"ה הוא) "ששה מצוות מהן שחיובן תמיד, לא יפסק מעל האדם אפילו רגע בכל ימיו, ואלו הן: א. להאמין בשם. ב. שלא להאמין זולתו. ג. לייחדו. ד. לאהבה אותו. ה. ליראה אותו. ו. שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים. סימנם שש ערי מקלט תהיינה לכם (נמנע לה, יג)".

אכן רבינו (ספר הכוזב מ"ה א', ד"ה ומנא) מביא מקור למצוה מפורשת בזה (לח מ"ד). וז"ל: "מצאתי בפסיקתא זוטרתא (פרשת עקב) "השמר לך פן תשכח וגו'" (דברים ט, יא) זה הפורק עול מלכות שמים ... נראה שמפרש השכחה הוא על ידי פריקת עול... ופריקת עול הוא אזהרת השכחה. ולפי זה הוא אזהרה תמידית שלא יהיה שום רגע בפריקת עול מלכות שמים מעליו. ודבר זה צריך זכירות גדול להיות תמיד על לבבו עול מלכות שמים, נוסף על קבלת העול בקריאת שמע שחרית וערבית" (ע"ש מה שהאריך בפירו מ"ה ז' והשיטות השונות בזה).

^ג הנה ענין קבלת עול מלכות שמים התמידית, יש לה כמה פנים. הראשון שהוא חובת הכלל כפי שכתב רבינו ש'לא יזוז ממנו העול' - דהיינו שלא יקבע לעצמו שבאיזה זמן מן הזמנים או מצב מן המצבים הוא אינו מחויב להיות תחת סמכותו של הקב"ה.

פן נוסף, שהוא 'מעלות הצדיקים' (לשון הרמ"א. וכן כתב רבינו בספר הכוזב מ"ה ד"ה וכתב ע"פ המרג) שפתח בו הרמ"א בראש השר"ע (פרט א, ב) "שויתי ה' לנגדי תמיד (פסלים ט, ט), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול... כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו... מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושרו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח"ג פ"ג)...".

ורבינו (ספר הכוזב מ"ה ד"ה והנה זה מה - ד"ה וסיים) מבדיל שפן זה אין זה מעיקר החיוב. וז"ל: "פשט הכתוב היה נראה שהוא אזהרה על השכחה לבד ... ששוכח מלבו אמונת האלקות. אלא שאי אפשר לומר שיהיה זה אזהרה תמידית, ... דאם כן לא שבקת חיי. ואף על פי שמצינו דוד המלך ע"ה אומר 'שויתי ה' לנגדי תמיד', אין זו מדת כל אחד... ובמשמעות 'תמיד' האמור בתהילים, אפשר... קיים שויתי וגו' תמיד על ידי השימה על לב בוקר וערב זה...".

כיוצ"ב איתא ברבינו יונה בשערי תשובה (ג, ט) "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך (דברים ט, ב) ... הוזהרו בזה לזכור את השם יתברך בכל עת". ורבינו מעיר על כך (ס) - "וכמדומה דלא נוחא למרייהו דאמרת הכי להיות השוכח רגע אחד עובר בלאו, ונמצא האדם עובר רבוא ורבבות לאוין בכל יום ... כי לאו כל אדם זוכה להיות דבוק תמיד בהשם יתברך שלא ימוש מזכרונו לגמרי אף בעת עסקו בעניני עולם הזה וכיוצא".

[ובגוף הענין, כיצד יתיישבו הדברים עם פשטות החיוב דקרא שיש לזכור הקב"ה בכל עת. יצויין על המסופר (שם שפי קדש מהדו"ס ח"ב עמ' קנ; ומע"ז גן יוסף אות רסא) "פעם אחת היה יושב הרבי מלובלין זצללה"ה וחושב בפסוק זה - השמר לך פן תשכח את ה'", ואיך אפשר לאדם שלא ישכח פעם אחת בכל ימיו, ועובר על לאו זה... והשיב לו הה"ק הר"ר בונם זצללה"ה מפרשיסחא, דדין הוא אצל שכחה, אם שכח עומר של בית סאתיים אינו חשיב שכחה (פלא ג, ו), מפני שעתיד לזכור לאחר זמן, מפני שהוא דבר חשוב לא נקרא שכחה. וכן הדין בשכחת הקב"ה... אף לפעמים נשכח ממנו אין זה נקרא שכחה..." (במקורות אחרים מיוחס מענה זה ליהודי הקדוש מפרשיסחא ז"ע, אשר שמע זאת מהר"ק מהר"ש מצעלם - שהיה אז אבן נער שגא להסמוך צלל הקדוש. ראה אדמו"רי צעלם ח"א עמ' קד).]

והנה רבינו כאן מתייחס לב' הפנים גם יחד - כל אחד לפי מדרגתו. הראשון הוא מידת כל אדם, ונכלל ב'על חטא שחטאנו לפניך בפריקת עול'. ואילו הפן השני הוא רק מידת הצדיקים, 'אשרי אדם', אשר זוהי מדרגתו, ש'לא יחשוב ה' - לו עוון'.

^ד הרי שעצם 'פריקת העול' - גם בלא חטא מסוים במחשבה דיבור או מעשה, זהו נחשב כחטא.

הסחת הדעת מדביקות הבורא - חטא ופגם אצל הצדיקים
וכמו שאמר הבעל שם" על פסוק (מל"ג, ז) 'אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון'.

קבלת עומ"ש בתחילת המעשים מושך אחריו שאר המעשים

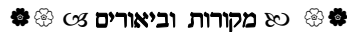
קבלת עומ"ש דלילה נמשך כל הלילה

[ב] וקבלתי עול מלכות שמים של ערבית זמנה כל זמן השכיבה^ה (ראה נרכות ט:), שכל הלילה צריך להיות נושא בעול^ה.

קבלת עומ"ש דיום היא רק בתחילת היום - כשם שברכה בתחילת המצוה
אבל של שחרית רק בתחילת הקימה^ה (ראה נרכות ט:). וכמו הברכה בתחילת המצוה
סגי על כל המצוה, אף שנמשכת זמן מה^ה.

קבלת עול בתחילת המעשה ממשכת כל המעשה

לפי שקבלת העול די בתחילת המעשה ואחר כך קדושת המעשה ממשכת. וכמו
בלשמה גבי גמ"י (ראה גיטין ה:; ש"ע א"ן העור קלא, ז), כמו שכתב בתניא פרק מ"א. הכי

^ה ראה דגל מחנה אפרים (ויקרא ד"ה אש) "שמעתי מן א"א זללה"ה על פסוק 'אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון', היינו שהוא תמיד בדביקות מחשבתו בה' יתברך, ולכך כשנופל ממחשבתו רגע אחד ואינו מחשב בה' נחשב לו לעוון וחטא. והו' 'אשרי אדם לא יחשוב ה' - היינו כשאנו חושב ה', 'לו עוון' - הוא עוון אצלו, והוא סימן שהוא דבוק תמיד במחשבתו בה' יתברך ולכך 'אשרי לו'. וכן (שם ג"ק ד"ה יט) "שאמר א"א זללה"ה על פסוק 'אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון', פירוש 'אדם' הוא מדריגה גדולה (וה"פ מור"ע מ"ה), ומקיים 'שויתי ה' לנגדי תמיד' (מל"ג ט, ט) וכשלפעמים נפנה מחשבתו רגע אחד מן ה' יתברך אזי לעוון יחשב לו אשר פנה מחשבתו מיראת ה' כפירוש רש"י על שויתי ה' לנגדי תמיד - תמיד שמתי מוראו לנגד פני. וכאשר מבואר בר"ש שולחן ערוך אורח חיים... עיין שם".

^י רבינו בא לפרש כעת את החילוק בין קריאת שמע של ערבית - שזמנה כל הלילה, ובין קריאת שמע של שחרית - שזמנה רק בתחילת היום, ולא ככולו. והוא לאור האמור, דענין קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים. ועל כן, ביום שהוא זמן המעשה, ובמעשים נקטינן דכל הפעולה נמשכת על פי תחילתה. ולכן סגי בקבלת עומ"ש שבתחילת היום שתועיל על כל מעשי היום. משא"כ בלילה, שהוא זמן שכיבה והעדר המעשה, לכן בעינן קבלת העול למשך כל הלילה.

^י ביאור: דפליגי תנאי במתניתין (נרכות ג:). עד אימת זמן קריאת שמע של ערבית. ושו"ר המחלוקת מה פירוש 'בשכבך' (דמ"ג א, ז) - זמן קריאת שמע. דדעת ר' אליעזר "כל זמן שדרך בני אדם להתעסק לילך ולשכב", ואילו דעת רבן גמליאל וחכמים - שהלכה כמותם - "כל זמן שבני אדם שוכבים, והיינו כל הלילה". (ש"פ הגמ' ולשון רש"י נרכות ט:). ורבינו בא לבאר על דרך העבודה, מדוע בקבלת עול מלכות שמים דלילה, צריך שיהיה כל זמן השכיבה.

^ח וכפי שהתבאר לעיל (מאמר ג) ענין קבלת עול מלכות שמים של שעת הלילה והשכיבה.

^ט דמבואר במתניתין (נרכות ט:). דזמן קריאת שמע הוא עד סוף זמן שבני אדם קמים. לת"ק עד הנץ החמה, שהוא זמן קימת רוב בני אדם (ראה שם ט:), ולר' יהושע - שהלכה כמותו (שם י:). - בזמן קימה של בני מלכים המאחרים לקום. עכ"פ לכו"ע 'בבבוקר' הכוונה לזמן שקמים מן השינה בלבד, ולא לכל היום. ועל דרך העבודה הכוונה, דקבלת עול מלכות שמים בתחילת היום מועיל לכל מעשי היום.

^י מהלך רבינו להוכיח מדוגמאות דלקמן שכאשר יש פעולות הנמשכות, אמרינן שהכל נמשך על כוונת תחילת הפעולה. ואף ענין חלות הברכה בתחילת הפעולה עד סופה מבוסס על רעיון זה. והוא על פי המבואר בדברי קדמונינו (הובא בדברי רבינו לעיל מאמר ג, ובהערות שם) שמטרת הברכה הוא לייחד את מעשה המצוה לשם ה', עיי"ש.

^{יא} כפי דקיימא לך, שגם במצוה הנמשכת זמן רב, הברכה שבתחילת המצוה חלה עד סוף קיום המצוה. נוכחן בתקיעת שופר, שהברכה שבתחילת התקיעות הראשונות חלה על כל התקיעות כולם (ראה טו"ש"פ א"רם ח"ג, ג). או בבדיקת חמץ, שבדרך כמה בתים, שהברכה חלה על הכל (ראה טו"ש"פ א"רם ח"ג, ג) או השוחט ששוחט בהמות הרבה, שהברכה הראשונה עולה על כל מה שישחט כל היום (ראה טו"ש"פ י"ד יט, ה) וכיוצא ב[ב].

^{יב} בשו"ע שם מבואר "... וכן יאמר הסופר בפיו כשמתחיל לכתוב, שכותבו לשם פלונית אשת פלוני ולשמו של פלוני". ובגמ' שם "אפילו לא כתב בו אלא שיטה אחת לשמה, שוב אינו צריך (י. ה"א ל"א)", ובארו התוספות "דמסתמא סיימו לשמה". ובדברי האחרונים (ראה פ"י יוס"ע גיטין כג. ד"ה מאי; ש"ר צ"ח אפרים א"ה פ"ג ד"ה וי"מ ז"ע; ועוד) שבארו הכוונה, שכיון שעושה בתחילה לשמה, הרי סתמא נמשך הכל על דעת המחשבה הראשונה.

נמי ביום, שהוא עת המעשה הוא רק בתחילת המעשה.

וכדדייק קרא 'בשכבך', היינו כל הלילה דשוכבין, מה שאין כן 'בקומך', הוא רק בתחילת יום, דאז קמין ועומדין, מה שאין כן כל היום הולך ויושב ולא שייך 'בקומך'. והיינו דעל יום מעשה, כללות הקבלת עול מלכות שמים בתחילת היום די.

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

י" זה לשונו: "ברם צריך להיות לזכרון תמיד ראשית העבודה ועיקרה ושרשה. והוא כי אף שהיראה היא שרש לסור מרע והאזהבה לועשה טוב. אף על פי כן לא די לעורר האהבה לבדה ל'ועשה טוב', ולפחות צריך לעורר תחלה היראה הטבעית המסותרת בלב כל ישראל שלא למרוד במלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא... והנה בהכנה זו של מסירת נפשו לה' יתחיל ברכות השחר ברוך אתה כו', וכן בהכנה זו יתחיל ללמוד שיעור קבוע מיד אחר התפלה, וכן באמצע היום קודם שיתחיל ללמוד צריכה הכנה זו לפחות. כנודע שיעור ההכנה לשמה לעכב הוא בתחלת הלימוד בבינונים, וכמו בגט וספר תורה שצריכים לשמה לעכב, ודיו שיאמר בתחלת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ספר תורה (י"ד יעז, 6) או לשמו ולשמה כו'".

נאף דבתניא התם ממשיך שם "וכשלומד שעות הרבה רצופות יש לו להתבונן בהכנה זו הנ"ל בכל שעה ושעה על כל פנים כי בכל שעה ושעה היא המשכה אחרת מעולמות עליונים להחיות התחתונים ... כי בכל שעה שולט צירוף אחד מי"ב צירופי שם הוי"ה ב"ה בי"ב שעות היום וצירופי שם אדני' בלילה כנודע...". מכן מקום זהו לבאים בסוד ה' ומייחדים מעשיהם לפי צירופי השמות. אבל לאנשים מן השורה סגי בהכנה שתחילת המעשה].

י" כוונת רבינו לדברי האחרונים שתרצו את קושית הכסף משנה. דהקשה (קריאת שבע פ"א ה"ג) "יש שואלים מאי טעמא 'בשכבך' דרשינן 'כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם' ... ואין פירושו שבאותה שעה עולים על מטתם ... אלא פירושו שעדיין שוכבים על מטתם, ... והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר. ולמה לא דרשו כן 'ובקומך' כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום" (ע"ש מה שמה לאור זר). ותרצו הנו"כ - הטור"ז (ס' נח פק"ד) "והקושיא נראה לי לתרץ, דדוקא בשכיבה אמרינן בעודם שוכבים, דכל זמן ששוכב לא ישתנה שם השכיבה. משא"כ בקימה, דמשתנה שם קימה לשיבה והילוך, ואם כן לא מקרי 'קימה' אלא על התחלת הקימה כנ"ל פשוט". והמג"א (ס"א פק"ז) "ולי נראה דקושיא מעיקרא ליתא, דבשלמא בשכבך פירושו כל זמן שהוא שוכב, אבל 'קימה' לא מקרי אלא כשעומד ממטתו, אבל אחר כך לא מקרי 'קימה', רק עמידה או ישיבה או הילוך".